

Прикази

Reviews

Антропологија, род и Балкан

Марина Матешаћ, Светлана Слашак, *Род и Балкан. Породњавање балканизма. Путовање до друге, с препрекама*. Загреб: Durieux (Rotulus Universitas) 2017.

„Као што су то чиниле путопискиње и њихове суговорнице на простору полуотока, и ми се користимо концептом женског гостопримства које видимо као већ извезену, али никада довршену, покретну кошару за производњу и размјену знања. Кошара, као и гостопримство, може остати необорена једина ако у њој постоји реципрочно распоређен терет, односно моћ.“

(Марина Матешаћ, Светлана Слашак, Род и Балкан 2017, 21)

Овом реченицом ауторке Марина Матешаћ и Светлана Слашак описују једну од женских стратегија сарадње која се остваривала кроз гостопримство на које су наилазиле и у којем су учествовале путопискиње у сусрету са женама Балкана. Истовремено, овим је описом на сликовит начин приказана сарадња две ауторке и ткање тј. плетење текста у књизи.

Анализа која је пред нама уписује се у методологију студија балканских жена, која представља грану историјске антропологије, и то оне која је израсла из француске антропологије антике Луја Жернеа и Жан-Пјер Вернана, а која је, захваљујући Светлани Слашак, утемељена и у Словенији (на Institutum Studiorum Humanitatis, факултету за постдипломске студије у хуманистици, до тренутка када је факултет продат, али и на Филозофском факултету у Љубљани, где је Светлана Слашак предавала). Свесне да истраживачке позиције никада нису објективне и апсолутне, ауторке пажљиво реконструишу контексте како би увек изнова сагледавале услове и начине конструисања рода на Балкану кроз историју – од XVIII века до данас.

Указујући на једну од кључних паралела између истраживања Балкана и антике, а то је да је грчки човек у класичном периоду свој идентитет конструисао на споља, ауторке се баве балканском женом, па и Балканом у целини, чији се идентитет обликовао на другом месту. Начини на који се то дешавало су различити, а у књизи су пажљиво осликани у друштвеном и политичком контексту у коме су се путнице-путопискиње налазиле и конструисале своју субјективност. Наравно, свако исписивањ и уписивање је различито, а међу споменутим путопискињама (Марија Ф. Карлова, Паулина Ирби, Георгина Мекензи, Дора Д'Истрија, Јелена Димитријевић), најкомплекснији приказ и

најдубље разумевање живота и жена на Балкану дала је Дора Д'Истрија, ауторка која је имала истанчан номадски сензибилитет, између осталог, и захваљујући томе што је рођена и одрасла у Румунији, а онда је из политичких разлога са родитељима емигрирала у Немачку, школовала се на Западу, а касније се слободно кретала како Балканом тако и западном Европом и Русијом. Иако је због открића и објављивања усмене традиције Албанаца у Италији проглашена светицом и националном заштитницом (под именом Елена Гица, а не псеудонимом Дора Д'Истрија – Дар Дунава/Истре који је одабрала), њено деловање заправо никада није било обележено политичким интересима нити одабирањима политичких фаворита. Како ауторке наглашавају, она је имала „сасвим јединствено гледање на етничку разноликост Балкана који је посматрала као територију у непрекидној промени.“ Свесна етничке разноликости Балкана, Дора Д'Истрија никада није заузимала ничију страну, већ је била свесна „разлика те заједничких точака у богатом етничком ткању Балкана. Одлучила је да ће заједнички називник за све то бити свима заједничко Друго, жене, које све живе у патријархалним заједницама.“ Рад Доре Д'Истрије је до ове књиге био ретко и тек фрагментарно предмет истраживања како у балканским студијама тако и у студијама рода, па је ова неправда бар донекле исправљена.

Књига *Род и Балкан* је тематски подељена у две целине, од којих је прва, *Породњавање Балканизма*, ауторски рад Марине Матешкић, док друга целина, коју је написала Светлана Слапшак, под називом *Путовање до друге, с препрекама* представља коментар на први текст и антрополошко ткање које, ширећи тематску и историјску перспективу, залази и у XX век и савременост, дајући додатне увиде у већ комплексна историјско-антрополошка сагледавања питања рода на Балкану, као и спољног (западног) погледа на Балкан и род, како кроз историју тако и данас.

Сарадња и сусрет две ауторке резултирала је књигом о различитим сусретима пре свега, жена на Балкану – путопискиња које су долазиле извана да упознају Балкан и балканске жене, балканских жена једних са другима, као и откривањем балканских феминисткиња, научница и списатељица. Реч је такође и о сусрету Балкана са другим деловима света, који се због свог положаја, негде на средини пута између Запада и Истока, конципира и породњава на специфичан начин. Надовезујући се на постојећу феминистичку критику Саидовог оријентализма и балканизма који је теоријски разматрала Марија Тодорова, ауторке нуде нову, далеко префињенију анализу и теоретизацију, указујући на компликованост и комплексност вањског виђења, конструисања и породњавања Балкана, који се у XVIII и XIX веку, како то показује ова књига, каткада испостављао и као простор еманципације за западне добростојеће образоване жене. Оне су на простору који је настањен Другим, успеле да освоје слободу и моћ деловања, пре свега хуманитарним, али и хуманистичким радом бележења путописа.

Можда управо одабир тема од којих ћу споменути само неке (нпр. од поглавља *Породњавање Балкана*: три наратива о балканској интими до поглавља *Културни имагинариј женских простора*: хареми, самостани, куће и вртови са потпоглављем *Цвијеће на балкону* или *Женска усмена књижевност*: заборављена субверзија националног идентитета), али и разрађивање теоријских концепата од балканизма до Херицфелдовога крипто-колонијализма, паралелних протокола, културне интимности и сл., успостављају иновативну али и субверзивну научну

методологију, препознатљиво и доследно омогућавајући оно што је Светлани Слапшак и Марини Матешаћ управо и био циљ – а то је да направе „прилог феминистичкој продукцији знања на Балкану“ (21). Ово има значаја и у контексту западног феминизма, који тек у ретким случајевима има свест о потреби деколонизације феминистичког западњачког знања и теорије (међу изузецима је Роза Брајдоти). Као један од прилога таквој феминистичкој производњи знања ауторке предлажу да се теоријски компромитовани и пасивизирани термин род, замени термином сој, турцизмом присутним у различитим балканским језицима који надилази значење родне биполарности, истовремено означавајући плурализам и индивидуализам, неретко стојећи уз епитет особен, посебан. Управо ова врста истраживачке оригиналности, изникла из преплитања историје балканских жена и савремене балканске феминистичке теорије, одговара номадском духу који дефинише Роза Брајдоти, наглашавајући нужност опирању ономе што је статично и ограничавајуће, како у размишљању у хуманистичким дисциплинама тако и у преплављујућим неоконзервативистичким тенденцијама, које иду руку под руку са нарастајућим популизмом у коме се смањује простор за Друго, другачије и Друге, а који је тесан и недовољан чак и у круговима који га декларативно негују. Дobar знак би био када би ову књигу у преводу на енглески или неки други светски језик објавио неки познати издавач. Ово оригинално, узбудљиво истраживачко и комплексно антрополошко штиво то без сумње заслужује. До тада, препоручујем га за читање и цитирање у оригиналу, и то уз напомену да разноликост и сложеност тема и перспектива које ова књига нуди нису успели да стану у овај приказ.

Лада Стевановић

О прецима и потомцима, о гробовима и гробним натписима

Радојко Николић, *Камена књига предака. О натписима са надгробних споменика западне Србије.*

Народни музеј Чачак, 2018, тврди повез, 399 стр.

Поред часописа *Зборник радова Народног музеја*, и каталога који прате музејске изложбе, издавачка делатност чачанског музеја током 2018. године употпуњена је репрезентативном монографијом Радојка Николића *Камена књига предака. О натписима са надгробних споменика западне Србије*. Књига је репрезентативна најпре по својој спољашњости, а затим и по садржају. Опремљена је добрим дизајнерским и техничким решењима, а краси је и мноштво фотографија, од којих је већи број приложио сам аутор.

Реч је, заправо, о другом издању књиге која је први пут публикована 1979. године. Како је у некој врсти поговора написао Слободан Николић, лектор и коректор и, очигледно, један од иницијатора овог издавачког подухвата, књига је својевремено изазвала велико интересовање међу представницима различитих академских и уметничких „еснафа“. Тако су њени први рецензенти били угледни професори Владан Недић и Ђорђе Трифуновић, као и књижевници Драгиша Витошевић и Радомир Андрић. За актуелног приказивача, тј. приказивачицу,